

Катя Зографова

ЗНАМЕНИТИ & ЗАБРАВЕНИ & ЗАБРАНЕНИ

София, 2015

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Катя Зографова, автор, 2015
© Издателство „Изток-Запад“, 2015

ISBN 978-619-152-595-9

Катя Зографова

**ЗНАМЕНИТИ & ЗАБРАВЕНИ
& ЗАБРАНЕНИ**

Изданието е спечелило конкурс по програмата
„Помощ за книгата 2014“
на Министерството на културата

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....	9
----------------	---

ЗНАМЕНИТИ

Българската литература – срещи и диалози със света.....	13
Музеят на Ламартин във Ветрен – първият неслучил се „европейски проект“ на България.....	21
Метежнотъжният гений на Русия (Михаил Ю. Лермонтов) и българската литература.....	28
Писма от омагьосания дом на Ян и Маруся Каспрович	36
Българската литература – бърз преглед на привличането и отблъскването с германското	48
Диалози със Скандинавския север. Сянката на викинга (Хенрик Ибсен) – от Вазов до Вапцаров.....	63
Хамсунови мотиви в българската литература.....	75
„...И в моята повест се повтори на някой Люне повестта“ (Любовта като лудост в поезията на Димчо Дебелянов)	86
Киркегорианството у нас	91
Образът на Ахасфер у Стриндберг и българските модернисти.....	96
От иманярските легенди до морната утопия „Виенско кафене“	104
Проблемът с „карасевдата“ („amour desespere“) и славните „женураги“ на Патриарха.....	113
Митологичната литературна жена на 1910 година.....	118
Из Яворовите любви.....	129
1. Лора, Дора Конова, Яворов и „демоничната любов“	129
2. Любовната война Лора–Яворов.....	140
Пенчо Славейков между европейските естетически търсения и балканските страсти в Народния театър.....	155
Христо Смирненски – наш съвременник от ХХI век	161

Многоликата Дора Габе (верската, етническата и националната идентичност на поетесата).....	166
1. Дора Габе – българка („славянка“) или еврейка?.....	167
2. Еврейството като поетически мотив	172
3. Християнка или езичница е Дора Габе?.....	176
„Древният“ Йовков.....	182
1. Добруджа като етнокултурен космос	182
2. Палеобалканска анималистична символика в творчеството на Йовков	197
Идентичността на българското и на твореца в белетристиката и в дневника на Емилиян Станев.....	208
За пролетарската ярост към теменугите и другите.....	220
Ключът към смъртта на Пеньо Пенев (според архива му във фондовете на НЛМ)	230
Неочакваният Светослав Минков	239
„Левантинките“ на Димитър Димов и българският спор за расизма	246
Ивайло Петров – писателят като художник	256

ЗАБРАВЕНИ

Найден Геров и великата му Пловдивска мисия.....	267
Петко Славейков: „Да видят всички по света, че българският народ живее“	272
Иван Шишманов – покровителят на местата на паметта, музеестроителят	275
Едно забележително приятелство.....	283
Дневникът на Боян Пенев като модерна автобиография.....	286
„Литературните“ войводи: Пейо Яворов и Христо Силянов в Балканските войни.....	296
Стилиян Чилингиров – европейски вписвания.....	305
Грях ли е многоженството с музите?.....	311
Незабравеният Димитър Подвързачов.....	315
Асен Разцветников – „този мил самотник“	319
През тръните към звездите (Пътят на Георги Томалевски).....	328

Два етюда за Емануил Попдимитров.....	335
1. Емануил Попдимитров в търсене на изгубения интеграл...	335
2. Евреите в творчеството на Емануил Попдимитров	343
„Другата Америка“: писателите емигранти и писателите визитатори	347
Иван Богданов и така наречените прогресивни писатели: разобличения и разлиствания	358

ЗАБРАНЕНИ

Райко Алексиев: незамлъкналият „щурец“	373
Непростимите „грехове“ на Мирослав Минев.....	379
Забраненият (Владимир Василев) и забравеният (Йордан Стратиев) – рицари на мъртвата дама	382
Словозография на Змей Горянин.....	393
„Зеленоокият“ Славчо Красински.....	402
Моралистът Константин Константинов.....	409
Почит към Йордан Бакалов – елегична Стубелиада	419
Чавдар Мутафов – „врагът на народа“	424
„Не се унижавай в трудните времена, не се превъзнасяй в дните на славата и мощта“ (Фани Попова-Мутафова).....	430
1. Увенчаната.....	432
2. Мъченичества Фанини (из архивите на Държавна сигурност).....	441
Носталгичните градове на рилския отшелник Асен Христофоров	445
Мисия „Христофоров“	450
„Само един идол – красотата“ (Димитър Шишманов и неговите „Бянове край Акропола“ между Античността и времето на Втората световна война)	463
Емблематичните женски образи на Яна Язова.....	470
Лео Коен: „евреинът в българската литература“	477
Съкращения	482
Използвани източници.....	483

ПРЕДГОВОР

Преди няколко години проф. Николай Аретов характеризира авторката така: „Катя Зографова е утвърден изследовател на българската литература от целия ХХ век с подчертан вкус към работата с архивите, биографичните повествования и неординерните наблюдения.“ Това безспорно е вярно, но ето че в новата си книга тя ни изненадва с един много по-мощен изследователски поглед, отправен към времена, предхождащи ХХ век, и към фигури, надхвърлящи родните предели: Ламартин, Лермонтов, Ибсен, Хамсун [псевд. на К. Педерсен], Стриндберг... И още много други европейски майстори на перото, обвързани в диалогичен режим с българската литература, оказали мощни или по-трудно уловими влияния върху модерните ѝ търсения. В същото време Зографова се вглежда в древните български анималистични мотиви, когато прави новаторски прочит на световите на Йордан Йовков, един от писателите, достойни за световна слава. Самата задълбоченост на подобен анализ е израз на убедеността на литературната историчка, че става дума за европейски автор. На Йовков е посветен и още един текст, този за неговия уникален етнокултурен космос, който го вписва в най-озарените хуманистични хоризонти на християнска Европа. Подобни са внушенията и спрямо световите на „многоликата Дора Габе“, които внимателно четат сложната тема за етническата и верската дълбочина и идентичност на една от най-българските писателки, чийто еврейски произход ѝ е донесъл мъчителни изпитания, но и върхове на самопознанието и на поетическото самоизразяване. Важно е да се отбележи, че Зографова тълкува съдбата ѝ без обичайната идеализация на националната ни толерантност, не скрива и нелицеприятните факти от драматичното и противоречиво отношение към писателката, в което идеологическите предубеждения на 30-те години на ХХ век се сплитат с прословутата завист на колегите по перо, вбесени, че „еврейка“ ги е победила в конкурс за български читанки!

Катя Зографова умее да пише аналитично и заедно с това артистично и „неканонично“ (ако използвам заглавието на една от предишните ѝ книги – „Неканоничният Вазов“). Благодарение на този ѝ дар високата класика не натежава, не отблъсква читателя, а го прелъстява с мисловните и лексикалните си обрати, с „френската“ лекота и изобретателност на своя стил. Най-впечатляващи

в този смисъл са текстовете ѝ за „любовната война Яворов–Лора“, както и продължението му, родено от неизвестните мемоари на „малката годеница“ на Михаил Кремен – Дора Конова, които се четат за първи път без омраза и предубеждение; за характерния образ на Пенчо Славейков, разпънат „между европейските естетически търсения и балканските страсти в Народния театър“, или ироничния опус за спешната необходимост от „виенизиране“ на българските кафенета през погледа на Теодор Траянов.

Във втория дял на книгата, този за „забравените“, авторката вече е в стихията си на „хомо архивариус, хомо натуралис“ (както сполучливо я определи Митко Новков в свой отличен психологически портрет). Дали наистина защото работи в Националния литературен музей (НЛМ) и ежедневно издирва и разчита нови, често неочаквани и преобръщащи обичайните ни представи писателски архиви? Найден Геров, проф. Иван Шишманов, литературният „войвода“ Христо Силянов, Стилиян Чилингиров, Емануил Попдимитров, Димитър Подвързачов, Борис Шивачев, Асен Разцветников, Георги Томалевски, Иван Богданов – това са все имена, прочетени отново и с толкова обич, че започваме да чувстваме вина за незаслужената им забрава. Още по-силен е ефектът ѝ в третата част на книгата, където блика патосът на възкресението на „забранените“, тоест репресираните от тоталитаризма писатели като Райко Алексиев, Змей Горянин, Фани и Чавдар Мутафови, Димитър Шишманов, Константин Константинов, Мирослав Минев, Славчо Красински, Асен Христофоров, Яна Язова. Авторката твърди, че техните фондове са едно от богатствата на НЛМ, наред с архивите на писателите емигранти в Латинска Америка и с тези на белоемигрантите у нас. Вярвам, че това е така, защото тук откриваме редица нови документи и факти, които уплътняват образите и прочитите на достойните непречупени пера на България от времето на соца. И отново талантливото им малцинство е поставено в европейския контекст.

Тази книга на Катя Зографова е най-мощният ѝ проект от всички, реализирани досега. Това е книгата на един живот в литературата и модел за литературата като начин на живот. Подкрепям я безрезервно, защото е отдадена, промислена, откривателска. Едно истинско „Избрано“ на зрял историк на българската литература. С нейните „забранени“ и „забравени“ писатели, поставени редом до „знаменитите“ родни класици, а те на свой ред – представени като достойна част от културното многообразие на Европа и света.

Йордан Ефтимов